

Vaasan Sotaveteraanimuseon Pro Finlandia -näyttely esittelee Suomen tietä itsenäisyyteen

Kansallisarkisto on tuottanut 200-vuotisen toimintansa ja Suomen itsenäisyyden 100-vuotisjuhlavuoden kunniaksi Pro Finlandiaksi nimetyn neljän näyttelyn sarjan, jolla kuvataan maamme kansainvälisten yhteyksien kehittymistä itsenäisyyttä edeltävinä vuosikymmeninä ja -satoina. Kukin sarjan näyttelyistä esittelee tätä kehitystä eri maiden näkökulmasta. Sarjan toinen osa, jossa näkökulma muodostuu yhteyksistä Saksaan, Itävaltaan, Unkariin ja Iso-Britanniaan, on saatu kevään ja kesän ajaksi Vaasan Sotaveteraanimuseoon, missä se on esillä Kansallisarkisto Vaasan ja Sotaveteraanimuseon yhteisnäyttelynä.

Näyttelystä oli jo ennakkotiedote Pohjanmaan Maanpuolustajan numerossa 4-2016. Lisäksi toisaalla tässä lehdessä on Kansallisarkiston pääjohtajan, valtionarkistonhoitaja Jussi Nuortevan näyttelyn avajaisissa Tammisunnuntaina 29.1.2017 pitämä avajaispuhe, missä hän valotti monipuolisesti näyttelyn pääteemoja. Tässä esityksessä tarkastelenkin vain näyttelyn muutamia yksityiskohtia näyttelyn tarjoamaan kuvamateriaaliin tukeutuen.

Ilkka Virtanen

Näyttely koostuu 16 seinäkkeestä, joista kuvassa näyttelyn ”otsikko-seinäke”. Kaikki seinäkkeiden tekstit ovat sekä suomeksi että ruotsiksi.

Varsinaisena itsenäistymisen aikana ja vielä pitkälle sen jälkeenkin Saksan vaikutus itsenäisyyden saavuttamiseen ja sen säilyttämiseen toteutui voimakkaimmin jääkäri liikkeen kautta. Sotamuseon kokoelmiin kuuluva Hugo Backmanssonin 1930-luvun maalaus esittää jääkäri liikkeen tuntijoille tuttua tapahtumaa, mutta itse kuva on ollut julkisuudessa varsin vähän esillä.

Ostrobothnialla 20.11.1914 pidetyn jääkäri liikkeen perustavan kokouksen jälkeen päätettiin ryhtyä nopeasti käytännön toimenpiteisiin. Kokouksessa mukana olleet Walter Horn ja Bertel Paulig lähetettiin Tukholmaan tunnustelemaan mahdollisuuksia sotilaskoulutuksen aloittamiseksi Saksassa. Kuvassa kyseiset ylioppilaat käyvät Tukholmassa joulukuussa 1914 neuvotteluja siellä

vaikuttaneen suomalaisaktivisti Herman Gummeruksen kanssa. Pian tapaamisen jälkeen voitiin ryhtyä jääkärien rekrytoimiseen. Horn ja Paulig olivat luonnollisesti ensimmäisiä lähtijöitä.

Iso-Britannian yhteydet Suomeen ilmenivät mm. partioliikkeen, uskonnollisten herätysliikkeiden ja Raamatun levityksen muodossa. Johtavana teollisuusmaalta Iso-Britanniasta saatiin pal-

jon virikkeitä Suomen teolliseen kehittämiseen jopa saarilta Suomeen tulleiden yrittäjien myötä. Yksi esimerkki on Edinburghista v. 1850 Turkuun tullut insinööri William Crichton, joka tuli aluksi höyrykoneita valmistavan yrityksen palvelukseen. Yritys siirtyi pian hänen omistukseensa ja hän ryhtyi myös harjoittamaan telakkateollisuutta. Hänen Crichton-Vulcan -niminen yrityksensä toimi pitkälle yli 1900-luvun puolivälin.

Yksi yrityksen eksoottisimmista tuotteista, sukellus-

vene Vesikko vuodelta 1933, esiintyy kuvassa nykyasussaan Suomenlinnassa osana Sotamuseon kokoelmia.

Kulttuuriyhteydet (tieteet, taiteet, uskonto) Saksaan olivat vahvat jo keskiajalla. Autonomian aikana useita merkittäviä kulttuurivaikeuttajia tuli Suomeen. Carl Ludvig Engelin kädenjälki näkyy vahvana erityisesti Helsingin empire-keskustassa, mutta myös muualla Suomessa. Vaasassa esimerkiksi on hänen suunnittelemansa Vanhan Vaasan sairaalan päärakennus. Fredrik Pacius loi sävelet kansallisrunoilijamme Johan Ludvig Runebergin Maamme-lauluun, josta tuli kansallislaulumme.

Vuoteen 1918 liittyy erikoinen johtoon liittyvä episodi. Suomesta päätettiin tehdä kuninkaskunta, kuninkaaksi saatiin Hessenin prinssi Friedrich Karl. Saksan katkera tappio I maailmansodassa johti kuitenkin hankkeen peruuntumiseen. Kuninkaalle ehdittiin jo suunnitella kruunukin, Eric Ehrströmin suunnitelma on päivätty 22.10.1918. Tasan kaksi kuukautta tätä myöhemmin on päivätty Friedrich Karlin kirje, jossa hän ilmoittaa luopuvansa kruunusta. Suunnitelman mukainen kruunu on fyysisestikin olemassa, tosin myöhemmin tehtynä. Se tehtiin aidoista materiaaleista 1990-luvulla Kemin Jalokivigalleriaa varten.

Jussi Nuorteva Vaasassa 29.1.2017

PRO FINLANDIA -näyttelyn avajaispuhe

Hyvät kutsuvieraat, tervetuloa posterinäyttelyn Pro Finlandia II avajaisiin. Tässä näyttelyssä, samoin kuin Helsingissä järjestetyssä päänäyttelyssä, olemme halunneet tarkastella Suomen itsenäistymiskehitystä kansainvälisten suhteiden näkökulmasta. Toisessa osassa kohdemaina ovat olleet Saksa, Iso-Britannia, Itävalta ja Unkari.

Ärade inbjudna gäster! Välkomna till Riksarkivets posterutställning Pro Finlandia II. Finlands väg till självständigheten. Synvinkeln i denna utställning har varit i kontakterna till Tyskland, Storbritannien, Österrike och Ungern före år 1920.

Itsenäiseksi valtioksi 6. joulukuuta 1917 julistautunut Suomi saattoi seistä sillä vahvalla perustalla, jonka oman hallinnon, talouden ja kulttuurin kehitys oli luonut yli satavuotisen autonomian aikana sekä osin jo sitä ennen osana Ruotsin valtakuntaa. Tie itsenäisyyteen ei silti ollut vain kansallinen tarina. Itsenäisenä valtiona Suomi olisi osa eurooppalaista ja maailmanlaajuisia itsenäisten valtioiden yhteisöä ja tämän aseman saavuttaminen edellytti tunnustuksen saamista itsenäisyydelle muilta suve-reeneilta valtioilta. Luottamus Suomen kykyyn hoitaa itsenäisen valtion velvoitteet oli rakentunut vuosikymmenten kuluessa. Sen vuoksi kansallisen kehityksen ohella on tärkeää nähdä niiden kansainvälisten yhteyksien kehittyminen, joiden pohjalta ennen muuta muualla Euroopassa oli hahmottunut kuva Suomesta ja suomalaisista. Nämä kansainväliset suhteet muodostivat sen toisen tukijalan, jonka varaan itsenäisen valtion toiminta voitiin rakentaa.

Finlands relationer till Tyskland, Österrike, Ungern och Storbritannien visade många olikheter och till och med kunde vara i delo mede eller föra krig mot varandra under den granskade perioden. Men alla dessa länder hade också omfattande kontakter till det autonoma Finland. Deras inställning till Finland var av stor betydelse såväl under storfurstendömetets kamp för sin autonoma ställning som då, när landet slutligen anhöll om erkännande av sin nya självständighet.

Kansallisarkiston pääjohtaja Jussi Nuorteva.

Saksalaisella kielialueella oli tärkeä asema Suomessa jo keskiajalta lähtien. Kauppa, kulttuuri ja opilliset vaikutteet tulivat 1200-luvulta lähtien ennen muuta Itämeren piiriin kuuluvista saksalaisista kaupungeista ja ruhtinaskunnista. Reformaatio oli sekin saksalaista perua. Mikael Agricola ja muut Turun hiippakunnan nuoret lupaukset saivat 1500-luvun alussa oppinsa Wittenbergin yliopistossa suoraan Martin Lutherilta, Philipp Melanchthonilta, Johannes

Bugenhagenilta ja muilta uuden uskonnollisen ajattelun keskeisiltä vaikuttajilta. Saksalaista vaikutusta vahvistivat Suomen kaupunkeihin asettunut saksalainen väestö, joka jo varhain muodostui merkittäväksi kulttuuriseksi ja taloudelliseksi tekijäksi. Helsingin empirekeskusta on berliiniläisen arkkitehdin Carl Ludvig Engelin suunnittelema ja Maamme-laulu hampurilaisen Fredrik (Friedrich) Paciuksen säveltämä.

Influenserna från den tyska kulturkretsen blev starkare och diversifierades på 1800-talet. Hegels filosofi, nationalitetsidén, den humboldtska universitetsmodellen, Karl Marx socialistiska samhällsideologi fann alla sin väg till Finland från Tyskland. Tekniska innovationer påverkade både insustin och medborgarnas dagliga liv. Det rika kulturlivet i Österrike med Wien och Salzburg som centralorter blev i slutet av 1800-talet bekant för många företrädare för finsk music, litteratur och kultur.

Suomessa asuvan saksalaisväestön merkitys yritystoiminnan ja kaupan kehitykselle oli ensiarvoisen tärkeä. Stockmannin kauppaliike laajeni vähitellen Suomen suurimmaksi tavarataloksi. Viipurissa toimintansa aloittaneet Hackmanin ja Starck-johannin teollisuuslaitokset saivat vähitellen yhä vahvemman aseman muuallakin Suomessa. Pauligin ja sveitsiläisperäisen Fazerin suvut hallitsivat leipomo-, kahvila ja makeiskauppaa. Robert Huber loi kehittyviin kaupunkeihin suoranaisen imperiumin toimittaessaan vesijohtojärjestelmiä ja edistäessään näin urbaanin elämäntavan kehittymistä.

Yhteydet Unkariin syntyivät Kalevalan julkaisemisen jälkeen. Suomalaisuudes-

ta ryhdyttiin rakentamaan salonkikelpoista. Etenkin suomalais-ugrilaiset kieliteoriat lähensivät Suomea ja Unkaria toisiinsa. Moni unkarilainen tieteen ja kulttuurin vaikuttaja sai kutsun Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäseneksi tai Helsingin keisarillisen Aleksanterin yliopiston vieraaksi. Unkari oli isovelji, vanha kuningaskunta ja eurooppalaisen korkeakulttuurin linnake, jonka tukeen voitiin ”sukusiteiden” antamalla velvoituksella luottaa. Suomi oli tuolloin selvästi yhteistyöstä innostuneempi osapuoli. Unkarissa asiaan suhtauduttiin paljon varauksellisemmin. Kaikille ajatus sukulaisuudesta suomalais-ugrilaisesta kansojen kanssa ei ollut erityisen houkutteleva. Teoria kuitenkin vakiinnutti asemansa ja toisen maailmansodan jälkeisenä aikana se tarjosi sosialistiseen leiriin liitetulle Unkarille ikkunan länteen. Silloin haluttiin suomalais-ugrilaisen heimo-yhteyden korostamiseen oli korkeimmillaan.

Växelvekan mellan Finland och de brittiska öarna är också av mycket gammalt datum. Enligt Åbo stifts medeltida biskopskrönika och Sankt Henrikslegenden kom den första biskopen i stiftet till Finland från England. Efter trettioåriga

kriget slog sifflera krigarätter av skotsk ursprung ner i Finland, till exempel Forbes, Hamilton, Leslie, Ramsay oc Cockburn. Bland senare påverkare kan nämnas James Finlayson, grundaren av bomollsfabrik vars roll i Tammerfors indistriella historia var betydande. I slutet av autonomins tide var Storbritanniens en stor leverantör av teknisk apparatur och kolonialvaror till Finland.

Henkisen kulttuurin alueella yhteydet Isoon-Britanniaan olivat monilla aloilla yllättävänkin vilkkaita, joskin Suomi oli niissä etupäässä vastaanottajan asemassa. Englantilaisperäinen hartauskirjallisuus sai 1700-luvulla vahvan aseman Suomen uskonnollisissa liikkeissä. Rukoilevaisuuden leviämiseen kansan keskuudessa vaikutti paimentyttö Liisa Erkintytären heräämiskokemus hänen lukiessaan kesällä 1756 Arthur Dentin kirjaa Totisen kääntymisen harjoitus (The plaine mans path-way to heauen, 1601).

Herännäisyydessä vaikutti puolestaan vahvasti Paavo Ruotsalaisen suosikkikirja, Thomas Wilcoxin vuonna 1779 käännetty teos Kallis hunajanpisara kalliosta Kristuksesta (A Choice Drop of Honey from the Rock Christ, 1690), josta otettiin Suomesa lukuisia painoksia. Myös muu englantilaisperäinen

Näyttelyn avaukseen osallistui runsaasti tyytyväisiä kutsuvieraita.

hartauskirjallisuus oli kansan suosiossa. Britanniasta levisivät 1800-luvulla Suomeen myös baptismi, metodismi ja Pelastusarmeija. Merkittävien Raamattujen ja Uusien testamenttien kääntäjä Suomessa oli British and Foreign Bible Society edustaneen skotlantilaisen pastori John Patersonin vuonna 1812 perustama Suomen Piipiaseura. Englantilaisien uskonnollisten vaikutteiden rinnalla elivät luonnollisesti vahvoina myös saksalaiset vaikutteet.

Suomi-kuvan muotoutumisessa 1800-luvun puoliväli merkitsi valtavaa käännettä. Englantilais-ranskalaisen laivaston saapuminen Itämerelle itämaisen sodan aikana 1854–1855 laajensi saarivaltiossa tietämystä Suomesta. Sotatoimista huolimatta yhteydet paikalliseen väestöön muodostuivat paikoin jopa läheisiksi. Britanniasta saapui myös harrastajapurjehtijoita seuraamaan laivaston liikkeitä ja mahdollisia taisteluita Itämerellä.

Också Charles Darwins evolutionsteori fann snabbt vägen till Finland och scoutrörelsen, som grundats av generalen Robert Baden-Powell, spred sig med nästan blixstens hastighet i Finland åren 1910–1911. Scoutrörelsen förbjöds av generalguvernören F.A. Seyn redan efter drygt ett år, men då fanns i de scoutkåren som stiftats överallt i Finland redan flera tusen medlemmar – av vilka 800 var flickor.

Imperiumien vahvistuminen ja valtakuntien konsolidoituminen leimasi eurooppalaista kehitystä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa. Itävallan keisarikunta ja Unkarin kuningaskunta muodostivat vuonna 1867 kaksoismonarkian. Risorgimento yhdisti hajanaisen Italian 1860- ja 1870-luvuilla. Saksalaiset valtiot muodostivat Preussin kanslerin Otto von Bismarckin johdolla yhtenäisen Saksan valtakunnan, joka jo ennen keisarikunnaksi muuttumistaan vuonna 1871 oli laajentanut aluettaan sodissa Tanskaa ja Ranskaa vastaan. Iso-Britannia ja Ranska keskittyivät globaalien imperiumien rakentamiseen ja samaan pyrkivät pienemmissä mittakaavassa myös monet muut eurooppalaiset valtiot.

Venäjän politiikka noudatti ensimmäistä maailmansotaa edeltäneinä vuosikymmeninä yleistä suuntaa. Valtakuntaa pyrittiin sekä laajentamaan että sisäisesti yhtenäistämään. Tässä kehityksessä Suomen suuriruhtinaskunnan vahva autonomia

Pro Finlandian esittely museossa on toteutettu yhteistyössä Kansallisarkisto Vaasan (ent. Vaasan Maankunta-arkiston) kanssa. Kuvassa arkistonjohtaja Arja Rantanen esittelee Pro Finlandian neljän näyttelyyn sarjaan liittyviä teoksia. Teokset ovat runsaasti kuvitettuja ja niiden tekstit ovat suomeksi ja ruotsiksi. Teoksia voi ostaa museosta ja Kansallisarkisto Vaasasta.

koettiin venäläisten keskuudessa vaikeaksi. Vain muutaman kymmenen kilometrin päässä Venäjän pääkaupungista Pietarista oli Venäjään kuuluva alue, jolla oli tulliraja Venäjään päin, joka käytti omaa valuuttaansa, omia postimerkkejään, omia kieliään ja poikkesi valtaväestöstä myös uskontonsa ja oikeusjärjestelmänsä osalta. Venäläinen hallinto ryhtyi 1800-luvun lopulla määrätietoisesti kaventamaan Suomen erityisasemaa, mutta sai vastaansa suomalaisen aktiivisen vastarinnan – ja olosuhteisiin nähden hämmästyttävänkin laajan kansainvälisen kritiikin.

Venäläistämistoimia vastaan Suomen oikeusaseman säilyttämisen puolesta koottu vuoden 1899 Pro

Finlandia-adressi muodostui demonstraatioksi, jolla osoitettiin ennen muuta Suomen vahva kulttuurinen, taloudellinen ja historiallinen sidonnaisuus läntiseen Eurooppaan. Suomen saama laaja tuki etenkin eurooppalaisen yliopisto- ja kulttuuriväen piirissä kertoi myös siitä, että Suomi oli 1800-luvun jälkipuolen aikana onnistunut saavuttamaan aseman eurooppalaisessa tieteesä, kulttuurissa ja kaupassa sekä luomaan verkostot, joita se nyt saattoi käyttää hyväkseen taistelussa Venäjän imperiumin valtapyrkimyksiä vastaan. Toimenpiteiden tehokkuus oli epäilemättä yllätys paitsi venäläisille myös monille suomalaisille. Se loi kuitenkin entistä vahvemman uskon siihen, että

Suomi pystyisi irtautumaan Venäjän keisarikunnasta ja muodostamaan oman, suvereenin valtion.

Suomen kansainvälisten suhteiden vahvistuminen jatkui kiihtyvällä tahdilla ensimmäistä maailmansotaa edeltäneinä vuosina. Suomen eduskuntauudistus vuonna 1906 oli kansainvälisesti ajatellen radikaali. Maassa toteutui yleinen ja yhtäläinen äänioikeus ja vaalikelpoisuus, joka koski sekä miehiä että naisia. Ensimmäisissä eduskuntavaaleissa eurooppalaista huomiota herättikin ennen muuta työväenliikkeen saama vahva asema ja Eduskuntaan valittujen naisten merkittävä määrä. Saksasta tullut sosialistinen työväenliike oli luonut uutta tietoisuutta kaupunkien

kasvavan työväestön ja maaseudun tilattoman väestön keskuudessa. Samalla se oli kannustanut työväestöä myös koulutukseen, kulttuuriin ja uudenlaiseen taloudelliseen aloitteellisuuteen, kuten osuustoimintaan.

Eduskuntauudistusta edeltäneinä ja seuranneina vuosina politiikkaan mukaan tulleet naiset, kuten Miina Sillanpää, Tekla Hultin, Aili Malmberg, Annie Furuhjelm, Maikki Friberg, Alexandra Gripenberg, Hilja Pärssinen, Aili Trygg-Helenius, Minna Canth ja monet muut rakensivat kuvaa modernista Suomesta, jossa naiset olivat saavuttaneet aseman, josta muualla Euroopassa oikeuksiensa puolesta taistelevat naiset vain uneksivat.

Efter första världskrigets utbrott erbjöd Tyskland, som råkat i krig med Ryssland, närmare 2000 finska ynglingar militär utbildning. Åren 1914–1918 tjänstgjorde dessa i 27. Kungliga preussiska jägarbataljonen, i hopp att en gång få kämpa för Finlands frigörelse. Huvuddelen av denna trupp anlände i februari 1918 till Vasa för att delta i kampen mot de röda styrkorna som erhöi ryskt stöd. Tyska Östersjödivisionen – ledd av general Rüdiger von der Goltz – landsteg i början av april i Hangö och nådde knappt två veckor senare Helsingfors. Bara en vecka tidigare hade general Gustaf Mannerheims vita trupper vunnit en avgörande seger under den blodiga kampen om Tammerfors.

Saksalaisvaikutuksen näkyvin ilmentymä oli saksalaisen prinssin valitseminen Suomen kuninkaaksi lokakuussa 1918. Kuningaskunta jäi lyhyeksi Saksan antauduttua saman vuoden marraskuussa. Ensimmäisen maailmansodan voittajavaltiot pakottivat ensimmäisiä askeleitaan itsenäisenä ottaneen Suomen luopumaan saksalaisesta monarkista ja palaamaan demokraattiseen järjestelmään. Keväällä 1919 järjestetyissä eduskuntavaaleissa Sosialidemokraattinen puolue nousi selvästi suurimmaksi puolueeksi. Tulos liennytti jossain määrin sitä katkeruutta, jonka hiljan päättynyt veljessota oli aiheuttanut.

Storbritanniens erkände Finlands suveränitet den 6 maj 1919 medan fredskonferensen pågick i Versailles utanför Paris, dock innan fredsavtalet slöts med Tyskland i juni 1919. Fredstraktaten med Sovjet-Ryssland i Dorpat 1920 slutade självständighetsprocessen och fastslog Finlands östra gräns.

Bästa inbjudna gäster. Genom en serie utställningar har Riksarkivet velat göra en djuplodande, långsiktig granskning av Finlands internationella relationer, och deras betydelse för utvecklingen mot självständighet.

Esitän parhaat kiitokseni siitä, että olemme voineet tuoda tämän Pro Finlandia II näyttelyn esille tänne Vaasaan, jolla oli keskeinen asema itsenäisyyden vakiintumisen johtaneessa tapahtumakulussa. Tammi-sunnuntai on mitä sopivin päivä näyttelyn avaamiseen. Tackar hjärtligt för gott samarbete. Kiitän lämpimästi yhteistyöstä näyttelyn toteuttamisessa täällä Vaasassa.